

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет психології та соціальної роботи

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра диференціальної і спеціальної психології

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: "**Психологічні особливості вибору життєвих стратегій
особистості**"

«Psychological characteristics of individual choice of life strategies»

Виконала студентка
2 року магістратури
заочної форми навчання
спеціальності 053 Психологія
Аржаткіна Вікторія Іванівна

Керівник: кандидат психологічних наук,
доцент кафедри диференціальної і
спеціальної психології
Тепляков М.М. _____

Рецензент: кандидат психологічних наук,
доцент Колот С.О.

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
№ ___ від «___» _____ р.
Завідувач кафедри
_____ Родіна Н.В.

Захищено на засіданні ЕК № _____
Протокол № ___ від «___» _____ р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою,
шкалою ECTS, бали)
Голова ЕК

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ПРОБЛЕМА ЖИТТЄВОГО ШЛЯХУ ТА ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ В ПСИХОЛОГІЇ	6
1.1. Психологічна структура життєвих стратегій як основних складових спрямованості особистості	6
1.2. Теоретичне підґрунтя дослідження життєвих стратегій особистості.....	21
Висновки до першого розділу.....	28
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ТА ЕТАПИ ДОСЛІДЖЕННЯ	30
2.1 Основні етапи емпіричного дослідження життєвих стратегій особистості.....	30
2.2. Основні методи та методики дослідження.....	33
Висновки до другого розділу.....	41
РОЗДІЛ 3 ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИБОРУ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ ОСОБИСТОСТІ	42
3.1. Аналіз відмінностей психологічних особливостей і структури життєвих стратегій, пов'язаних із спеціальністю навчання	42
3.2. Структура життєвих стратегій студентів соціономічних професій.....	61
3.3. Практичні рекомендації з формування життєвих стратегій особистості.....	72
Висновки до третього розділу.....	75
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	80
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Актуальність дослідження. Епоха соціальних змін та криз, складні умови суспільного життя вимагають від людини вибору правильної життєвої лінії, що сприяє збереженню цілісності її внутрішнього світу і досягненню самореалізації в майбутньому. Наявність життєвої стратегії та намагання дотримуватися її сприяє набуттю індивідуального досвіду життєтворчості, який полягає не тільки в орієнтації особистості у своєму внутрішньому світі, з'ясуванні власних ресурсів, бажань та можливостей, але й в усвідомленні необхідності зміни життєвих планів та їхнього пристосування до нових обставин, які проявляються у період особистісної активності.

У зв'язку з цим в сучасних психологічних дослідженнях на перший план виходить темпоральна та «життєва» проблематика – аналіз розвитку особистості в часі життя, позначена як «психологія життєвого шляху» (К.О. Абульханова-Славська, Б.Г. Ананьєв, В.І. Ковальов, С.Л. Рубінштейн, Т.М.Титаренко та ін.).

Особливе значення при розробці психології життєвого шляху набуває феномен «життєвих стратегій особистості». Значний внесок в дослідження даної наукової проблеми зробили А.Адлер, О.І.Головаха, А.О. Кроник, В.Франкл, К.Хорні, К. Юнг і інші учені, в роботах яких розкривалися закономірності сприйняття майбутнього, передбачення майбутніх подій, висунення цілей і вибору шляхів їх досягнення, що детермінує вплив життєвих планів на організацію діяльності і поведінку людини в сьогоденні. Життєві стратегії особистості вивчалися через розкриття адаптаційного потенціалу (А.Адлер), через загальні стратегічні орієнтації (К.Хорні), набуття особистістю нових умінь і навичок (К.Юнг) та через домінування зовнішніх або внутрішніх процесів (Т.Кассер, Р.Расін) та ін. У вітчизняному науковому просторі стратегії життя розглядалися через вирішення протиріч, що виникли на шляху досягнення життєвих цілей та загальний творчий підхід до життя (К.О. Абульханова-Славська). Інші дослідники розглядають життєві стратегії як сукупність життєвих планів і програм особистості, які вона будує на основі уявлень про

себе, своє минуле і майбутнє, відповідно до своїх бажань, потреб, цілей і прогнозів (В.О.Моляко, Л.В.Сохань та ін.).

Дослідження уявлень про життєву стратегію особистості набуває особливої важливості при зверненні до основних предикторів життєвого шляху особистості. Це особливо значимо в ситуації, коли людина тільки починає свій самостійний шлях та набуває особистісного і професійного досвіду, але структура значущих життєвих сфер сучасної молоді.

Виходячи з важливості зазначених питань, недостатньої їх розробленості в теорії та практиці психологічної науки й був здійснений вибір теми дослідження «Психологічні особливості вибору життєвого шляху особистості».

Мета дослідження: дослідження психологічних особливостей вибору життєвих стратегій сучасних студентів.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити наступні дослідницькі завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми вибору життєвого шляху та виявити основні підходи до вивчення життєвих стратегій у вітчизняній та зарубіжній психології.
2. Встановити основні відмінності у психологічних складових життєвих стратегій, пов'язаних із фахом навчання.
3. Дослідити особливості структури життєвої стратегії особистості .
4. Запропонувати практичні рекомендації щодо розвитку життєвих стратегій особистості.

Об'єкт дослідження: життєві стратегії особистості.

Предмет дослідження: психологічні особливості вибору життєвих стратегій особистості.

Методологічні основи дослідження життєвих стратегій особистості склали основні положення системного (О.П.Єлісеєв, Б.Ф. Ломов, С.Мочерний, В.М.Юрченко та ін.) та ситуаційного підходу (О.Ю.Коржова), гуманістичної психології (А.Маслоу, В.Франкл), психології особистості (Б.Г.Ананьєв, Л.І.Анциферова, Б.С.Братусь, О.М.Леонт'єв), уявлення про просторову

структуру психіки та психологічний час особистості (К.О.Абульханова-Славська, Є.І.Головаха, З.О.Кіреєва, І.С.Кон, Н.О.Логінова, В.М.Мясищев), уявлення про організацію життя як специфічний вид діяльності (В.К. Калін, Є.П.Колесников).Методи дослідження.

Методи дослідження.Для вирішення завдань та досягнення поставленої мети була використана низка методів, а саме: метод теоретичного аналізу та узагальнення наукових першоджерел за досліджуваною проблематикою; психодіагностичний метод та метод математичної статистики (кореляційний, дисперсійний аналіз). До психодіагностичного комплексу увійшли наступні методики: методика О.Б.Фанталової «Рівень співвідношення «цінності» та «доступності» в різних життєвих сферах»; опитувальник Дж.Роттера «Локус контролю»; методика «Спрямованість особистості» Смекала-Кучери; Тест-опитувальник Д.О.Леонтьєва «Смисложиттєвіорієнтації»; опитувальники Ю.М.Орлова «Потреба у досягненнях» та «Структура мотивації».

Організація та база дослідження. Дослідження проводилось на базі Одеського національного університету імені І.І.Мечникова. Емпіричну вибірку склали 80 осіб у віці 19-23 роки.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці методичних рекомендацій щодо формування життєвих стратегій особистості, які можуть бути використані в консультуванні та профорієнтаційній роботі.

Структура Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (65 найменувань), додатків. Загальний обсяг – 90 сторінок. Основний зміст викладено на 80 сторінках. Робота містить 10 таблиць.

ВИСНОВКИ

1. В сучасній психологічній науці життєві стратегії особистості вивчалися через розкриття її адаптаційного потенціалу, загальні стратегічні орієнтації, набуття особистістю нових умінь і навичок та через домінування зовнішніх або внутрішніх процесів та ін. У вітчизняній психології стратегії життя досліджувалися опосередковано, через загальний творчий підхід до життя, особливості формулювання суб'єктом головних життєвих цілей життя, вирішення протиріч, що виникли на шляху досягнення життєвих цілей тощо. Інші підходи розглядали життєві стратегії як сукупність індивідуальних планів і програм особистості, які вона будує на основі уявлень про себе, своє минуле і майбутнє, відповідно до своїх бажань, потреб, цілей і прогнозів, як своєрідну психологічну конституцію особистості.

Життєва стратегія в сучасній психології розглядається як універсальний закон, основна модель життя, спосіб самоздійснення людини, який характеризує психологічну і особистісну зрілість людини та містить в собі локалізацію відповідальності, ціннісну і смисложиттєву сферу, комплексну спрямованість та орієнтацію на досягнення успіхів.

2. Встановлено основні відмінності у психологічних складових життєвих стратегій, пов'язаних із фахом навчання.

У студентів спеціальності «Менеджмент» баланс мотивів зсунутий у бік спрямованості на завдання, а у студентів-психологів в процесі освітньої діяльності формується спрямованість на міжособистісну взаємодію. У перших більш виражені мотиви змагання і досягнення, у других – змістовний компонент. Для майбутніх психологів важливі самодетермінація і автономізація власної особистості, та збагнення смислів і формування цінностей і тільки тоді вже, через призму цих смислів і цінностей, вони добиваються реалізації поставлених цілей.

Для всіх досліджуваних незалежно від соціономічних професій найбільш цінною життєвою сферою є щасливе сімейне життя, а уявлення про професію,

яку вони набувають, різняться: якщо діяльність психолога асоціюється зі встановленням близьких і довірчих міжособистісних відносин, то діяльність менеджера пов'язується з проявом взаємодопомоги. Розузгодження між цінністю і доступністю життєвої сфери більш виражене у майбутніх психологів.

Для студентів-психологів для досягнення упевненості в собі важливим є набуття компетентностей, пов'язаних із засвоєнням нових знань, спеціальних умінь і навичок, тоді як майбутні менеджери більшою мірою мають потребу у незалежності для самореалізації. Структура досяжних життєвих сфер описувалася одним континуумом, що властивим для обох груп і отримав назву: «афіліативна спрямованість на широке або вузьке коло спілкування».

Сприйняття актуальної життєвої сфери як доступної пов'язане з вищим рівнем сприйняття самого процесу свого життя як цікавого, емоційно насиченого і наповненого смислом. При цьому у студентів-психологів виявляється зв'язок з відчуттям більшого контролю над життям, а у студентів спеціальності «Менеджмент» – зв'язок з відчуттям того, наскільки продуктивна і осмислена була прожита її частина.

У студентів соціономічних професій загальна життєва стратегія та рівень активності особистості залежать від задоволеності минулим і сьогоденням, від наявності цілей в майбутньому, та від ступеня розузгодження бажаного і можливого, від переконаності в тому, що життя людини непідвладне свідомому контролю, а сил контролювати події власного життя ніколи не буде достатнє.

3. Структура значущих життєвих сфер в обох групах студентів соціономічних професій характеризувалася наявністю двох ортогональних осей: відвертість змінам – консерватизм, альтруїзм – егоїзм. При цьому для студентів-психологів для досягнення упевненості в собі важливим є придбання компетентностей, пов'язаних із засвоєнням нових знань, спеціальних умінь і навичок, тоді як майбутні менеджери мають потребу більшою мірою незалежності для самореалізації. Сприйняття актуальної життєвої сфери як доступною пов'язано з вищим рівнем сприйняття самого процесу свого життя як цікавого, емоційно насиченого і наповненого сенсом. При цьому у студентів-

психологів виявляється зв'язок з відчуттям більшого контролю над життям, а у студентів спеціальності «Менеджмент» – зв'язок з відчуттям того, наскільки продуктивна і осмислена була прожита її частина.

4. Запропоновані практичні рекомендації мають сприятимуть аналізу життєвої ситуації, врахуванню сучасних обставин життя, соціальних і економічних особливостей української дійсності, переосмисленню більш реальних термінів набуття професійного досвіду, накопичення грошей, отримання відповідних знань і освіти, перебудові цілей відповідно до більш гармонійного вирішення ситуації. На наш погляд, запропоновані завдання можуть сприяти повнішому уявленню про особливості планування життєвого шляху сучасними студентами, та відкриває перспективи подальшого більш глибокого аналізу питання про психологічні механізми, що забезпечують процес формування життєвих стратегій, методів формування ефективних стратегій тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология / Г.С. Абрамова. – [4-е изд., стереотип.]. – М.: Академия, 1999. – 672 с.
2. Абульханова К.А. Время личности и время жизни / К.А. Абульханова, Т.Н. Березина. – СПб. : Алетейя, 2001. – 304 с.
3. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль – 1991. – 299 с.
4. Абульханова-Славская К.А. Деятельность и психология личности / К.А. Абульханова-Славская . – М., 1980.
5. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев. – СПб.: Питер, 2002 – 228 с. – (Першотвір).
6. Анастаси А. Психологическое тестирование / А. Анастаси, С. Урбина // [7-е изд.]. – СПб. : Питер, 2007. – 688 с.
7. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирование личности / В.Г. Асеев. – М. : Мысль, 1976. – 342 с.
8. Бодалев А.А. Вершина в развитии взрослого человека /А.А.Бодалев. – СПб.: Питер, 2001. – 326с.
9. Бондаренко О.Ф. Психологічні особливості сучасної студентської молоді та проблеми підготовки психолога-практика / О.Ф. Бондаренко // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – № 4. – С. 8-11.
10. Бочелюк В.Й. Методика та організація наукових досліджень з психології /В.Й.Бочелюк, В.В.Бочелюк. – Київ, «Центр учбової літератури», 2008. – 357с.
11. Братусь Б.С. К изучению смысловой сферы личности /Б.С.Братусь //Вестник Московского университета. – Сер.14.Психология. - 1981. – №2. – С.46-55.
12. Бурлачук Л.Ф. Психодиагностика / Л.Ф.Бурлачук. – СПб.: Питер. – 2011. – 340 с.

13. Ганзен В.А. Системные описания в психологии / В.А.Ганзен. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1984. – 175с.
14. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е.И.Головаха.- К.: Наукова думка, 1988. - С.15-43.
15. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и ценностные ориентации личности /Е.И.Головаха //Психология личности в трудах отечественных психологов. "Питер", 200. С - 256-269.
16. Головаха Е.И. Психологическое время личности / Е.И.Головаха, А.А.Кроник. - К.: Наукова думка, 1984. – 207 с.
17. ГоловахаЕ.И. Понятие психологического времени / Е.И.Головаха, А.А.Кроник//Категория материалистической диалектики в психологии. – М.: Педагогика, 1998. – С.199-215.
18. ГоловахаЕ.И. Психологический возраст личности / Е.И.Головаха, А.А.Кроник//Психологический журнал. – 1983. - №5. – С.57-65.
19. Гончар С.Н. Особенности развития смысла жизненных ориентаций современных студентов-первокурсников / С. Н. Гончар // Современная психология: материалы междунар. заоч. науч. конф. — Пермь: Меркурий, 2012. — С. 17-19.
20. Елисеев О.П. Практикум по психологии личности /О.П.Елисеев. – СПб.: Питер, 2008. – 512с.
21. Ковалев В.И. Личностное время как предмет психологического исследования // Психология личности и время жизни человека. Сб.научн.докладов. – Черновцы: ЧГУ, 1991. – С.8-14.
22. Коган Л.Н. Цель и смысл жизни человека/ Л.Н. Коган. – М.: Мысль, 1984. – 252 с.
23. Кон И.С.. Открытие Я / И.С.Кон. М.: Политиздат, 1978 г. - 367 с.
24. Кон И.С. Психология ранней юности / И.С.Кон. М.: Политиздат, 1989. – 231 с.

25. Конопкин О.А. Психическая саморегуляция произвольной активности человека (структурно-функциональный аспект) / О.А.Конопкин // Вопросы психологии, 1995. - №1. – С.5-12.
26. Корольчук М.С. Психодіагностика / М.С.Корольчук, В.І.Осьодло. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 400с.
27. Кроник А.А. Картина жизни: возможности прогноза / А.А. Кроник // Жизненный путь личности (вопросы теории и методологии социально-психологического исследования). – К.: Наукова думка, 1987. – С.247-258.
28. Крутько С.В. Психологічні особливості життєвих стратегій особистості / автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.01 / С.В.Крутько. – О., 2013. – 23 с.
29. Купченко В.Е. Особенности жизненной стратегии у лиц с различным уровнем перфекционизма / В.Е. Купченко, Л.С. Сабирова // Омский научный вестник. – 2013. – № 2(116). – С. 159-163.
30. Левенець А.Є. Психологічні особливості становлення життєвої перспективи в юнацькому віці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Вікова та педагогічна психологія» / А.Є.Левенець. – Київ, 2006. – 20с.
31. Леонтьев А.Н. Деятельность, сознание, личность / А.Н.Леонтьев. – М., 1996.
32. Леонтьев Д.А. Личностный потенциал как основа самодетерминации / Д.А.Леонтьев // Ученые записки кафедры общей психологии МГУ. – Вып.1. – М.: Смысл, 2002. – С.56-65.
33. Ломов Б.Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф.Ломов. – М.: Педагогика, 1984. – 364 с. – (Першотвір).
34. Максименко С.Д. Развитие психики в онтогенезі: [В 2 т.] / С.Д.Максименко. – К.: Форум, 2002. Т.1: Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. – 320 с. - (Першотвір).
35. Маноха І.І. Психологія потаємного “Я” / І.І. Маноха. – К.: Поліграфкнига, 2001. – 448 с.

36. Мерзлякова С.В. Психологические особенности ценностных ориентаций современных студентов: автореф.дис...канд.психол.наук: 19.00.13 «Психология развития, акмеология» /С.В.Мерзлякова. – Астрахань, 2006. – 25с.
37. Муздыбаев К. Психология ответственности /К.Муздыбаев. – Ленинград, Наука, 1983. – 239с.
38. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості / Е.Л.Носенко // Психологія і суспільство. – 2004. - №4. – С.95-110.
39. Психология жизненного успеха. Опыт социально-психологического анализа преодоления критических ситуаций // Авторы Сохань Л.В., Головаха Е.И., Ануфриева Р.А., Балакирева О.Н., Очеретяный В.В. – К.: Институт социологии НАН Украины, 1995. – 149 с.
40. Психология. Словарь /[ред. А.В.Петровский, М.Г.Ярошевский]. – 2-е изд, испр. – М.: Политиздат, 1990. – 494с.
41. Резник Ю.М. Социальное измерение жизненного мира (введение в социологию жизни).- М., 1995, 238 с.
42. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. В 2-х т / С.Л.Рубинштейн. – М.: Наука, 1989. – 487с.
43. Сохань Л.В. Жизненный путь личности / Л.В. Сохань, Е.Г. Злобина, В.А. Тихонович. – К. : Наукова думка, 1987. – 279 с.
44. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т.М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 373 с.
45. Тодорів Л.Д. Рання юність як період становлення життєвих перспектив (когнітивний аспект) / Л.Д.Тодорів // Психологія. – 2000. - Вип 1(8). - С.90- 99.
46. Фанталова Е.Б. Об одном методическом подходе к исследованию мотивации и внутренних конфликтов. // Психологический журнал – 1992 – Т.13. №1. – С. 107-117.

47. Фанталова Е.Б. Диагностика и психотерапия внутреннего конфликта. М., 2001. С. 19-20.
48. Фельдштейн Д.И. Психология развития человека как личности : избр. труды в 2-х т. / Д.И. Фельдштейн. – М. : Педагогика, 2005. – Т. 1. – 568 с.
49. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл. – М.: Прогресс, 1990. – 368 с.
50. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения / Х. Хекхаузен. – СПб. : Речь, 2001. – 256 с.
51. Цілінко І.О. Дослідження моральної сфери студентів ВНЗ / І.О. Цілінко // Вісник Одеського національного університету. – 2013. – Т.18. – Вип. 22. – Ч.3. – С. 207-215.
52. Чудновский В.Э. Воспитание способностей и формирование личности. М., 1986.
53. Шакуров Р.Х. Личность: психогенез и воспитание /Р.Х.Шакуров. – Казань.: Центр инновационных технологий, 2003. – 305 с.
54. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. – [пер. с англ.] / Общ. ред. и предисл. А.В. Толстых. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.
55. Юнг К.Г. Психология бессознательного / К.-Г.Юнг. - М.: Наука, 1994. – 253с.
56. Юрченко В.М. Психічні стани людини: системний опис /В.М.Юрченко. – Рівне, 2006. – 574с.
57. Яничев П.И. Субъективные модели прошлого, настоящего и будущего в подростковом и юношескомвозрасте /П.И.Яничев // Наш проблемный подросток: Учебноепособие. СПб., 1999. С. 50-60.
58. Borg I., Groenen P. Modern Multidimensional Scaling. New York: SpringerVerlag. -471p.
59. Busing F. Advances in multidimensional unfolding Doctor althesis Leiden University 2010 – 238p

60. Horney K. Der Neurotische Mensch unserer Zeit. Stuttgart: Klett, 1951.
61. Hinich M.J. A New Method for Statistical Multidimensional Unfolding / M.J. Hinich // Communications in Statistics — Theory and Methods. — 2005. — №34. — P. 29–31.
62. Rokeach M. The Nature of Human Values / M. Rokeach. - N.Y.: Free Press, 1973.
63. Rotter J.B. A new scale for the measurement of interpersonal trust. — Journal of Personality, 1967, 655.
64. Schwartz, S. H., Sagiv, L. Identifying culture-specifics: the content and structure of values. Journal of Cross-Cultural Psychology 26(1), 26(1),
65. Wyer R.C. The self concept / R.C. Wyer. — Lincoln, 1974.